

KPA Pension är pensionsbolaget för anställda inom kommuner och landsting. Mer än 1,6 miljoner människor som är eller har varit anställda i kommuner och landsting har sin tjänstepension hos KPA Pension.

Vi placerar pensionspengarna tryggt och etiskt, med omtanke om människa och miljö. Därför investerar vi aldrig i vapen, tobak, spel eller alkohol. Dessutom har vi en av branschens lägsta avgifter.

Du kanske är en av alla tusentals människor som kommit hit som flykting eller flyttade hit för kärleken och nu börjar arbeta. Eller så är du ung och därför ny på arbetsmarknaden. Ett nytt jobb betyder så mycket mer än en lön. Det är en möjlighet att bli en del av en gemenskap. Men det betyder också ansvar och skyldigheter.

Den här boken vill hjälpa dig på vägen och göra det lättare för dig att förstå hur lön, försäkringar och pension hänger ihop. Det finns en stor trygghet i de försäkringar som följer med en anställning. Denna trygghet blir mycket större om det finns kollektivavtal på arbetsplatsen. Men vad är ett kollektivavtal? Det och mycket annat förklaras i boken så att det är lätt att förstå det som ofta verkar så krångligt.

Annika Creutzer, välkänd privatekonomisk expert, hör vi till vardags ge kloka ekonomiska tips i Plånboken i PI. I boken delar hon med sig av sin kunskap och reder ut vad som gäller när man börjar arbeta.

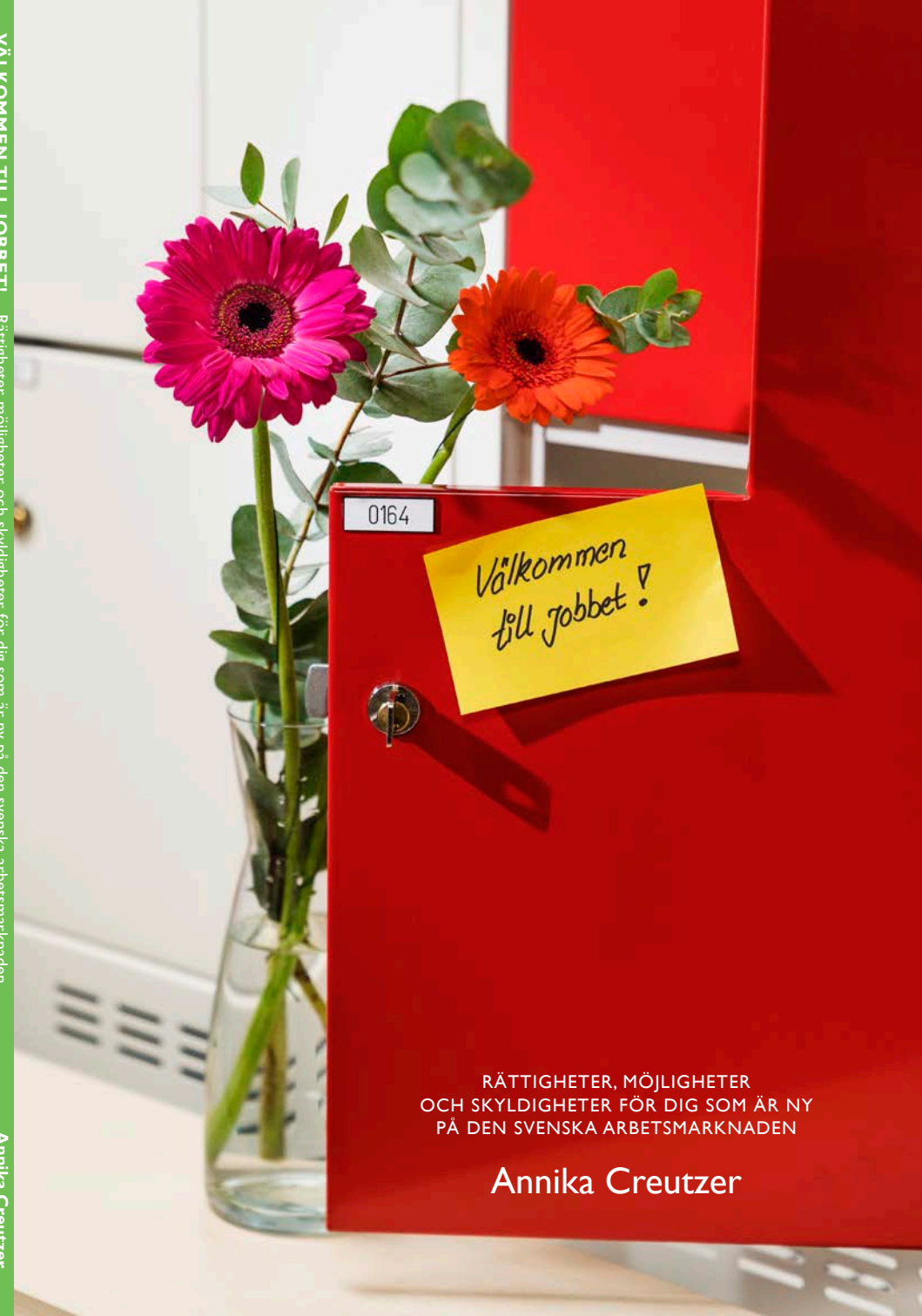

Cirka pris 59:- inkl moms

VÄLKOMMEN TILL JOBBET!

Rättigheter, möjligheter och skyldigheter för dig som är ny på den svenska arbetsmarknaden

Annika Creutzer

RÄTTIGHETER, MÖJLIGHETER
OCH SKYLDIGHETER FÖR DIG SOM ÄR NY
PÅ DEN SVENSKA ARBETSMARKNADEN

Annika Creutzer

Annika Creutzer

Annika Creutzer är en av våra mest välkända privatekonomiska experter. Hon är nationalekonom, journalist och krönikör och har bland annat arbetat på Aftonbladet och Privata Affärer. Annika Creutzer är också en välkänd föreläsare och moderator och vi hör henne ofta ge smarta ekonomiska tips bland annat i Plånboken i PI. I dag driver hon sitt eget företag Creutzer & Co.

Annika Creutzer och KPA Pension har gett ut ytterligare tre böcker. "Ta makten över din pension" tar upp tio pensionsfällor och ger värdefulla tips på hur kvinnor själva kan påverka sin pension.

I boken "Dags att lägga pensionspusslet" får du tips om hur du steg för steg planerar för ett rikare liv på äldre dagar – inte bara ekonomiskt.

Boken "Din trygghet i jobbet" tar upp all den trygghet som följer med en anställning i en kommun, ett landsting eller en region. Du som arbetar med personalfrågor får tips på hur du kan förklara olika försäkringar och andra frågor för dina kollegor.

Du hittar böckerna på KPA Pensions hemsida kpa.se. Sök på bokens titel.

VÄLKOMMEN TILL JOBBET!

Rättigheter, möjligheter och skyldigheter för dig
som är ny på den svenska arbetsmarknaden.

VÄLKOMMEN TILL JOBBET!

Rättigheter, möjligheter och skyldigheter för dig
som är ny på den svenska arbetsmarknaden

Av Annika Creutzer

Förord

Ett nytt jobb betyder så mycket mer än en lön. Det är arbetskamrater och en möjlighet att bli en del av en gemenskap. Det är en väg framåt. Efter det första arbetet är det lättare att gå vidare till andra jobb och att vidareutbilda sig.

Det finns också en trygghet i de försäkringar som följer med en anställning. Denna trygghet blir mycket större om det finns kollektivavtal på arbetsplatsen. Kollektivavtal ger även en trygghet i framtiden i form av pension. I boken kan du lära dig vad kollektivavtal är.

För dig som är ny på den svenska arbetsmarknaden finns det mycket du behöver kunna. Den här boken vill hjälpa dig på vägen och göra det lättare för dig att förstå hur lön, försäkringar och pension hänger ihop. Kunskap om pensioner ger dig också möjligheten att fatta kloka beslut.

Vi står inför en stor utmaning att inkludera alla människor på arbetsmarknaden. Alla har en plats med lika rättigheter, möjligheter och skyldigheter.

Du kanske är en av alla tusentals människor som kommit hit som flykting och nu börjar arbeta. Eller så är du ung och därför ny på arbetsmarknaden.

För oss alla är det viktigt att du och alla andra får jobb. Det är bra för hela samhället när många arbetar och bidrar till landets ekonomi. Det gör Sverige till ett, på många sätt, rikt land.

FÖR ATT

det ska vara lätt att sätta sig in i vad som gäller vid olika tillfällen i livet har det som är extra viktigt fått en rosa bakgrund.

MÅNGA AV

de nya jobben kommer inom skolan, vården och omsorgen och har kollektivavtalet för kommuner, landsting och regioner. För att göra tydligt vad som gäller för dig som får några av dessa jobb finns särskild information mot en grön bakgrund.

Innehåll

	Sid
1. Du har fått ett jobb	6
2. Du är försäkrad	19
3. Du samlar pension genom att jobba	28
4. Barn och jobb	40
5. Skydd om du dör	44
6. När du blir äldre	48
7. Bra att ha koll	54

I. Du har fått ett jobb

Anställningsavtal

När du får ditt jobb får du ett anställningsavtal.

I ditt anställningsavtal, som du och din arbetsgivare skriver under, ska det stå:

- Vad arbetsgivaren heter
- Arbetsplatsens adress och organisationsnummer
- Hur lång arbetstid du har per dag eller vecka
- Vilken lön du får
- Vad du får i ersättning om du arbetar över eller på obekväm arbetstid
- Dina arbetsuppgifter
- Eventuella avdrag för mat och boende
- Uppsägningstid
- Anställningsform
- Datum då du börjar ditt jobb och datum då du slutar (om du arbetar en viss tid)
- Vad som gäller för semestern och hur många dagar du får

Anställningsform är en viktig uppgift. Den berättar hur du är anställd. En anställning kan vara **tillsvidareanställning**, det kallas också för att du har fast anställning eller jobbar fast. Då gäller särskilda regler för hur du kan sägas upp eller om du vill sluta på jobbet. Den lag som gäller på alla arbetsplatser heter Lagen om anställningsskydd – LAS. Det kan också finnas kollektivavtal som styr villkoren. Läs mer om kollektivavtal längre fram i detta avsnitt.

SE ALLTID

till att du får ett skrivet anställningsavtal!
Annars kan du bli lurad på både jobb och lön.

Anställningen kan också vara en **tidsbegränsad anställning**. Det finns flera typer av tidsbegränsade anställningar:

- **Allmän visstidsanställning (AVA)**. Du får veta vilken dag du börjar ditt jobb och när jobbet slutar. Kommer du in och arbetar timmar vid behov brukar det kallas för **timanställning**. Du kan även vara anställd för enstaka dagar. Det är två former av visstidsanställning. Är du timanställd eller **anställd för enstaka dagar** är det viktigt att du sparar alla löneaviser (det besked om lön du får från arbetsgivaren varje månad). Du kan behöva visa hur mycket du arbetat för Försäkringskassan om du blir sjuk och ska få pengar. Det kan också ha betydelse om du vill kunna visa att du, efter en tid har rätt till fast anställning, se nedan.
- **Vikariat**. Du får veta när du börjar jobbet, vem du vikarierar för och när vikariatet upphör. Vikariatet kan ibland förlängas om den du vikarierar för av någon anledning dröjer med att komma tillbaka.
- **Säsongsanställning**. Du får veta när du börjar och slutar och det är ett jobb som bara gäller under en tid av en viss anledning. Anställningen upphör när säsongen är slut. Ofta har det med årstiden att göra som badvakt på ett utomhusbad eller arbete med snöröjning.
- **Provanställning**. En provanställning får pågå i högst sex månader och du ska utföra det arbete som det är tänkt att du får en fast anställning för efter provanställningen. Du kan sägas upp under provanställningen och det finns regler för hur detta får ske. Om du inte sägs upp övergår provanställningen automatiskt i den fasta tjänsten.
- **Du är över 67 år**. Då kan arbetsgivaren ge dig ett särskilt avtal som inte behöver följa reglerna för fast anställning.

En tidsbegränsad anställning kan leda till en tillsvidareanställning. Har du visstidsanställning eller vikariat och arbetar mer än sammanlagt två år (eller tre år i några avtal) under en femårsperiod, övergår anställningen till en fast anställning, tillsvidareanställning. Arbetar du som timvikarie kan det vara svårare att räkna ihop tiden du arbetat. Men ditt fackförbund kan hjälpa dig.

När du har tidsbegränsade anställningar gäller inte de vanliga reglerna för uppsägning. I ditt anställningsavtal bör det stå hur lång uppsägningstid du har.

Om du är visstidsanställd mer än ett år ska du ha samma möjligheter till löneökningar som de fast anställda.

Arbetstid

I anställningsavtalet ska det stå vilken arbetstid du har. Vanligtvis är en heltidsanställning motsvarande 35 – 40 timmar i veckan. Men det finns många undantag.

Ett exempel är om du är lärare på en vanlig skola. Då kan du ha en längre arbetstid per vecka under terminerna. Men du får en längre ledighet då du är ledig en stor del av loven.

En deltidсанställning kan anges i procent av en heltid, exempelvis 80 eller 50 procent. Den kan också anges i ett visst antal timmar eller dagar per vecka eller månad.

Arbetstiden styrs av arbetstidslagen, ATL. Lagen säger bland annat hur mycket man får arbeta per dygn, per vecka och per år. Där finns också regler för rast och vila. Det ska till exempel finnas tid för att äta och du ska ha ett visst antal timmar för sömn och ledighet innan du börjar ett nytt arbetspass.

I ATL finns regler för övertid och för mertid. Mertid är om du har en deltidstjänst men arbetar mer. Det finns också regler för hur många timmar och när på dygnet den som är under 18 år får jobba.

Arbetstiderna i ett kollektivavtal går före vad som står i ATL. I exemplet med läraren är det alltså kollektivavtalet som styr att arbetstiden är mer än 40 timmar i veckan.

Du får lön!

Lönen

I anställningsavtalet ska det stå vilken lön du har. Du kan ha olika former av löner. Det kan vara:

- En fast månadslön
- En timlön
- En lön med en rörlig del som ackord, provision eller bonus

Du kan också ha rätt till extra ersättning för att du arbetar helger och nätter. Det kallas ob-ersättning och ob står för obekväm arbetstid.

Sverige har till skillnad från många andra länder ingen lag om minimilön. Men på de flesta arbetsplatser finns det avtal, så kallade kollektivavtal, som har regler om lägstalöner eller minimilöner. Dessa löner kan gälla om du inte har någon erfarenhet, har mycket begränsad erfarenhet eller om arbetsuppgifterna är mycket enkla. Finns det kollektivavtal är det bestämt vilken lön som får vara den minsta möjliga för olika jobb, olika arbetsuppgifter och vid olika åldrar. Det kallas för att ha en **avtalsenlig lön**. Men det är inget som hindrar att arbetsgivaren ger en högre lön än den avtalsenliga.

På arbetsplatser utan kollektivavtal finns ingen lägsta tillåtna lön. Arbetsgivaren kan sätta hur låg lön som helst. Läs mer om kollektivavtal längre fram i detta avsnitt.

Utbetalning av lön

Det vanligaste är att du får lön kring den 25:e i varje månad. Lönen betalas ut till ett bankkonto som du anmält till arbetsgivaren.

Den lön du får in på ditt bankkonto är lön efter skatt. Arbetsgivaren drar alltså av den inkomstskatt som du ska betala. Det kallas **källskatt**. Hur mycket skatt som ska dras kan arbetsgivaren se i de skattetabeller som Skatteverket ger ut, läs mer på [skatteverket.se](https://www.skatteverket.se)

Det kan finnas anledningar till att arbetsgivaren ska dra mer eller mindre i skatt. Kanske har du flera inkomster som tillsammans gör att din skatt blir större. Eller så kan du ha stora avdrag för exempelvis låneräntor som gör att du ska betala mindre i skatt. Kan du motivera att det ska dras mer eller mindre skatt, än det står i skattetabellerna, kan du **begära jämkning**. Det gör du hos Skatteverket som räknar ut vad du bör betala. Du får sedan ett besked som säger hur mycket skatt som din arbetsgivare ska dra och betala in. Detta jämningsbesked ska du ge till arbetsgivaren.

En arbetsgivare ska också betala en skatt på löner som betalas ut, en **arbetsgivaravgift**. Den är i dag 31,42 procent (2017). Har du en månadslön på 20 000 kronor före skatt blir arbetsgivaravgiften nästan 6 300 kronor. I arbetsgivaravgiften ingår pengar till din pension, om du blir sjuk, förälder eller arbetsskadad och en del som är skatt till staten.

Är du född 1938 – 1951 är arbetsgivaravgiften lägre, 16,36 procent.

Och är du född 1937 eller tidigare är den bara 6,15 procent. Det är alltså billigare för arbetsgivaren att anställa någon som är äldre.

Kollektivavtal

På de allra flesta arbetsplatser i Sverige finns det kollektivavtal. Kollektivavtalen är överenskommelser mellan **arbetsgivare och de anställda** om lön och anställningsvillkor. Villkoren gäller alla anställda – hela kollektivet – och det är därför det kallas kollektivavtal. Det är arbetsgivarnas organisation och de anställdas fackförbund som skriver under avtalen.

Representanter för arbetstagare och arbetsgivare ("parterna") förhandlar regelbundet om bland annat lönerna. Det kallas avtalsrörelse och sker inom ramen för kollektivavtalen. De nya avtalen ger vanligen en viss löneökning. Det är sedan upp till arbetsgivaren att fördela den löneökningen bland de anställda på ett sådant sätt som parterna bestämt. Det kan till exempel vara att en viss del av löneökningarna ska gå till dem med de lägsta lönerna eller att kvinnor ska få en extra löneökning.

Alla anställda har rätt till löneökningar. Även om det är ett visst fackförbund som förhandlat fram de nya lönerna gäller de för alla, inte bara de som är med i fackförbundet.

Det finns fackförbund för de allra flesta yrken. Vilket förbund som passar dig beror på var du arbetar, vad du arbetar med och vilken utbildning du har. Fackförbunden kallas också fackföreningar eller facket.

Ta en kommun som exempel. Många som arbetar i kommunen har Kommunal som sitt fackförbund. Vissa jobb, som kan kräva lite mer utbildning, kan kallas tjänstemannayrken. Då kan fackförbundet vara Vision. Men arbetar de inom sjukvården är det vanligtvis Vårdförbundet. De som läst på universitet kan ha ett fackförbund för akademiker, till exempel Läkarförbundet.

Det finns motsvarande uppdelning för den som har arbete hos en privat arbetsgivare eller är anställd på en statlig arbetsplats.

Bland arbetsgivarna finns det också olika organisationer. Privata arbetsgivare kan vara medlemmar i Svenskt Näringsliv. Staten har Arbetsgivarverket och kommuner och landsting företräds av Sveriges Kommuner och Landsting, SKL.

ALLA SOM

arbetar i offentlig verksamhet har kollektivavtal. Det finns ett avtal för alla som är anställda i kommuner och landsting och ett avtal för alla som är statligt anställda.

DE ALLRA

flesta som arbetar för privata arbetsgivare har också kollektivavtal. Det finns många olika kollektivavtal på den privata arbetsmarknaden men framför allt två stora. Ett för dem som brukar kallas tjänstemän och ett för dem som brukar kallas arbetare. Arbetar du privat kan du fråga facket, lönekontoret eller arbetsgivaren vilket avtal som gäller för dig.

Kollektivavtalet gäller alla, inte bara för dem som är med i facken. Men det är bara om du är med i ett fack som du har möjlighet att påverka vilka frågor som facket ska driva i nya förhandlingar. Till exempel driva på för att få högre löner eller längre semester. Är du med i facket betalar du fackföreningsavgift och i den finns många andra förmåner som billigare försäkringar och möjligheten att gå kurser.

Det **centrala kollektivavtalet** gäller över hela landet. Det ligger till grund för det lokala kollektivavtalet. I det **lokala avtalet** kan det finnas ytterligare förmåner som till exempel fria arbetskläder eller regler för hur ett schema över arbetstider ska vara utformat.

Ett kollektivavtal ger dig **mer än vad lagen kräver** när det gäller till exempel pension eller när du är sjuk. Det kan också finnas försäkringar som saknas på arbetsplatser där det inte finns kollektivavtal.

Det kollektivavtal som gäller på din arbetsplats innehåller regler om:

- Anställningsformer
- Löner och andra ersättningar
- Arbetstider
- Ledighet utöver den lagstadgade semestern
- Uppsägning
- Din tjänstepension

Det innehåller också försäkringar om du:

- Blir sjuk
- Råkar ut för en olycka eller skada
- Blir arbetslös

De försäkringar som är med i kollektivavtalet kallas **avtalsförsäkringar**. Arbetsgivarna betalar in till din tjänstepension och olika försäkringar. Det allra största beloppet är pension. Hur mycket arbetsgivaren betalar beror på hur stor din lön är, vanligtvis ett belopp som motsvarar 4–5 procent av lönen före skatt. På högre löner blir det betydligt mer eftersom inbetalningen till tjänstepensionen är högre. Läs mer i avsnitt 3.

Kollektivavtal är bra för arbetsgivarna av framför allt två skäl. För det första är det lättare att få människor att vilja arbeta på arbetsplatsen om det finns kollektivavtal. För det andra innebär avtalet att det är fredsplikt, vilket betyder att de anställda inte kan strejka. Det är bara när ett avtal ska förhandlas om och det blir bråk som strejkvapnet används. Därför är det inte så vanligt med strejker i Sverige.

Vill du veta vilket avtal som gäller på din arbetsplats kan du fråga lönekontoret, arbetskamraterna eller någon representant för facket.

PARTERNA SOM

förhandlar om kollektivavtalet i kommuner, landsting och regioner är flera. Sveriges Kommuner och Landsting, SKL, är arbetsgivaren som tecknar kollektivavtal med de centrala fackliga organisationerna för drygt 1,1 miljoner medarbetare i kommuner, landsting och regioner. SKL är Sveriges största arbetsgivarorganisation. För de kommunala bolag och kommunalförbund som är medlemmar i Arbetsgivarförbundet Pacta tecknar Pacta motsvarande kollektivavtal.

Största fackförbundet är Kommunal med en halv miljon medlemmar. Andra stora fackförbund är Vårdförbundet och Vision. Dessutom finns Akademikeralliansen som företräder 17 olika akademikerförbund inom Saco.

FINNS DET

inget kollektivavtal på ditt jobb är det viktigt att du tar reda på vad du får istället. Är du försäkrad? Vad får du om du blir sjuk? Betalar företaget in till din pension? Företag som vill ha så låga kostnader som möjligt kan strunta i detta. Men det är du som då får betala om du blir skadad eller sjuk och i framtiden får du en sämre pension.

Uppsägning

Har du en fast anställning kan inte arbetsgivaren säga upp dig utan en anledning. Det går alltså inte att plötsligt ge dig sparken. I lagen om anställningsskydd, LAS, finns regler om när du kan förlora jobbet och hur arbetsgivaren ska göra detta. LAS gäller för anställda upp till 67 års ålder. LAS gäller inte för de allra högsta cheferna.

Du kan bli uppsagd vid **arbetsbrist**. Det kan vara för att verksamheten går dåligt och det inte finns jobb för alla eller för att omorganisation eller ändrad verksamhet gör att ditt jobb inte finns kvar.

Du kan också bli uppsagd av **personliga skäl**. Det kan vara om du inte sköter dig, ofta kommer för sent eller inte gör ditt jobb. Men då ska du ha fått varningar och vanligtvis har det också undersökts om du kan placeras om till ett annat jobb.

Måste arbetsgivaren säga upp personal på grund av arbetsbrist ska det ske i en viss turordning. Enkelt uttryckt gäller "sist in – först ut". Den som har varit anställd kortast tid får gå först. Men det kan finnas undantag om det finns anställda med olika kompetens och kunskap som företaget behöver.

Blir du uppsagd på grund av arbetsbrist kan du ha rätt att komma tillbaka, bli **återanställd**, om arbetsgivaren behöver anställa på nytt.

LAS reglerar också hur lång **uppsägningstid** du har. Uppsägningstiden är den tid du arbetar och får lön trots att du är uppsagd. Uppsägningstiden är minst en månad. Har du varit anställd längre tid har du en längre uppsägningstid.

Finns det kollektivavtal kan det finnas längre uppsägningstider. Är du äldre har du rätt till längre uppsägningstid.

Du kan också **säga upp dig själv** om du vill sluta för att till exempel byta jobb eller flytta till en annan stad. Det finns regler för hur många månader i förväg du måste säga upp dig om du vill sluta vid en viss dag. Ta reda på vad som gäller i ditt kollektivavtal genom att fråga facket eller lönekontoret. Tänk på att du vanligtvis är skyldig att arbeta under hela din uppsägningstid.

Om du blir arbetslös

När du har ett jobb är det bra att tänka på vad som kan hända med din ekonomi om du blir arbetslös. Ett bra sätt att skydda sig är att vara med i en **a-kassa**.

Om du är medlem i en a-kassa kan du få pengar som ska hjälpa dig under tiden tills du får ett nytt jobb. A-kassan motsvarar en del av din lön. Du får 80 procent av din lön, som mest 910 kronor per dag, under de första 100 dagarna. Därefter får du 70 procent och som mest 760 kronor per dag.

Men för att få pengar från en a-kassa måste du bland annat ha varit medlem i minst ett år och ha arbetat en viss tid.

Det finns 28 olika a-kassor för olika branscher och utbildningar. Vet du inte vilken a-kassa som passar för dig kan du prata med facket, gå in på sajten a-kassa.net eller på Arbetsförmedlingens hemsida, arbetsformedlingen.se/a-kassa där det finns information på tolv språk förutom svenska.

Om du är medlem i facket är du troligen också med i en a-kassa. Fackförbunden och a-kassorna samarbetar. Men du behöver inte vara med i facket för att vara medlem i en a-kassa. När du är medlem i a-kassan betalar du en avgift, ofta lite mer än 100 kronor i månaden.

För att få ersättning om du blir arbetslös måste du skriva in dig hos Arbetsförmedlingen och kunna ta ett jobb. Det är din a-kassa som betalar ut pengarna.

Är du **inte** med i en a-kassa, eller inte har varit med tillräckligt länge, och blir arbetslös kan du få ett grundbelopp. Du måste ha fyllt 20 år och grundbeloppet är högst 365 kronor om dagen. Arbetade du mindre än heltid får du ett lägre belopp.

A-kassa eller grundbelopp betalas ut under högst 300 dagar. Har du barn under 18 år är det under högst 450 dagar.

Ledighet

Semester

Alla som arbetar har rätt till semester enligt lag. Men du har inte rätt att ha semester när du vill. Du måste **ansöka om semester** när du vill ta ut semester hos din arbetsgivare. Arbetsgivaren kan säga nej, avslå ansökan, om det inte passar till exempel i förhållande till arbetet eller andra anställdas semestrar. Säger arbetsgivaren ja kallas det för att din semester är beviljad.

Du har rätt till fyra veckors sammanhängande semesterledighet (huvudsemester) under perioden juni till augusti enligt **semesterlagen**. Det kan vara tre veckor i en del kollektivavtal. Det kan också finnas undantag i anställningsavtalet. Det kan vara om du till exempel arbetar med något där det är som mest att göra på sommaren.

Semester är vanligen ett antal lediga dagar. Du kan bara ta ut hela dagar. Under ledigheten betalas en **semesterlön**.

Men har du ett arbete som varar mindre än tre månader, kan semesterdagarna omvandlas till pengar – då får du **semesterersättning** som betalas ut med lönen.

Semesterlön och semesterersättning är vanligen motsvarande 12 procent av lönen. Har du arbetat under tre månader på sommaren och fått en lön på hela tiden på 50 000 kronor har du rätt till 6 000 kronor i semesterersättning. Det finns de arbetsgivare som skriver in i anställningsavtalet att lönen är inklusive semesterersättning. Det betyder att du egentligen har en lägre lön än om det bara står lön.

Är du anställd får du ingen lön för dina semesterdagar men du får alltså semesterlön som i stort sett motsvarar lönen. Det brukar kallas för att ha betald semester.

Enligt semesterlagen har alla som är anställda rätt till 25 dagars semester. I kollektivavtalen finns det oftast rätt till fler semesterdagar för till exempel den som varit anställd länge eller har en viss ålder. På en arbetsplats med kollektivavtal kan du alltså ha rätt till fler än 25 dagars semester.

Vi tjänar in våra semesterdagar under ett år innan vi kan ta ut dem. Som år räknas vanligtvis tiden från 1 april till och med 31 mars nästa år. Börjar du en anställning efter den 31 augusti har du då rätt till fem semesterdagar nästa år.

Ibland kan du få förskottssemester när du är nyanställd. Pengar för

dessas dagar kan du behöva betala tillbaka om du slutar inom en viss tid. Du betalar tillbaka genom avdrag på den sista lönen.

Det kan vara lite svårt att räkna semesterdagarna. 25 dagars semester brukar kallas för fem veckors semester eftersom det är vardagarna som räknas om du arbetar måndag-fredag. Men ibland ska helgdagarna räknas och ibland inte och arbetar du skift och extra långa pass är det inte lika enkelt. Ta gärna hjälp av arbetskamrater eller lönekontor.

KOLLEKTIVAVTALET FÖR

kommun- och landstingsanställda ger fler semesterdagar till äldre.

Ålder	– 39 år	40–49 år	50 år–
Semesterdagar	25	31	32

Deltid

Deltid är när du inte arbetar heltid. Det kan bero på att din tjänst bara är en deltidstjänst. Det kan också bero på att du har minskat din arbetstid från en heltidstjänst.

Det är betydligt fler kvinnor än män som arbetar deltid i Sverige. Orsakerna till deltid är många:

- Det kan vara att de inte får heltidsjobb inom det yrke de har.
- De har slitit så hårt att kroppen inte längre orkar med ett heltidsjobb.
- De har små barn och använder sig av rätten att gå ner 25 procent i arbetstid.
- De tar huvudansvaret hemma, för barn eller äldre föräldrar, och orkar inte dessutom arbeta heltid.

Men deltid under lång tid påverkar inte bara lönen. Det kan göra det svårare att få byta arbetsuppgifter eller få vidareutbildning och därmed missa chansen till intressantare jobb och bättre lön. Att kvinnor arbetar deltid i så stor utsträckning är också en av de främsta orsakerna till att kvinnor både får lägre löner och sämre pensioner än män.

Vill du öka eller minska din arbetstid ska du prata med din arbetsgivare. Ibland ska du ansöka på en blankett. Var ute i god tid! Ändras din arbetstid kan det till exempel påverka andras schema och arbetsuppgifter.

Har du från början en tjänst på fler timmar eller heltid, och går ner i arbetstid, har du rätt att gå tillbaka till den arbetstid du anställdes för.

Förkortad arbetstid som förälder

Du har rätt till föräldraledighet om du får barn. Mer om det i avsnitt 4. Enligt lagen om föräldraledighet har du också rätt att minska din arbetstid med en fjärdedel fram tills barnet är åtta år. I en del kollektivavtal kan åldersgränsen vara högre för alla barn, ofta till barnet är tolv år. Arbetar du åtta timmar om dagen har du alltså rätt att gå ner till sex timmar. Lönen sänks då lika mycket. Detta är en form av deltid. Du har rätt att gå tillbaka till den arbetstid du anställdes för.

Studier

Du kan ha rätt att vara ledig från ditt arbete, utan att förlora det, om du vill utbilda dig. Det kallas tjänstledighet för studier. Under den tiden får du ingen lön.

Du ska ansöka hos din arbetsgivare i god tid innan studierna börjar. Du behöver ha arbetat en viss tid för att få rätt till denna ledighet.

Annan anledning

Behöver du vara ledig av någon anledning måste du fråga din arbetsgivare. Det är arbetsgivaren som bestämmer att ge dig ledigt eller inte. Vanligtvis får du avdrag på lönen för den tid du är borta från jobbet.

Vid några fall är det lättare att få ledigt och ibland kan du även få behålla lönen. Det kan till exempel vara om du ska flytta, någon i din familj är svårt sjuk, dör eller om det är begravning. Var noga med att ansöka om ledighet i god tid och på rätt sätt. Berätta också tydligt varför du behöver vara ledig.

*Liina Lemmik,
35 år, Estland*

» Det är bra att det finns starka och etablerade fackförbund i Sverige. I Estland känner man inte samma trygghet som arbetstagare även om kollektivavtal finns. Man förväntar sig inte att få hjälp när det behövs. »

2. Du är försäkrad

Om du blir sjuk

Om du är sjuk och inte kan arbeta kan du få sjukersättning istället för lön. Det räcker inte med att bara vara sjuk eller skadad, du måste också ha **arbetsoförmåga** – att inte kunna arbeta. I vardagligt tal brukar det heta att du är **sjukskriven** på grund av någon sjukdom eller skada som gör att du inte kan arbeta. Arbetsoförmåga beror också på vilket arbete du har. Det gör kanske inget om du är snuvig när du kör lastbil men arbetar du inom vården kan du inte vara på jobbet utan behöver vara sjukskriven.

Din oförmåga att arbeta behöver inte vara total. Du kan få ersättning för en fjärdedels, halv eller trekvarts arbetsoförmåga. Vid halv oförmåga arbetar du halva din vanliga arbetstid och får halv sjukersättning.

DET ÄR

bra om du vet vilka rutiner som gäller på din arbetsplats om du blir sjuk. Vem eller vilka du ska kontakta och om du ska göra det på telefon eller internet.

Om du är borta från jobbet mer än en vecka på grund av att du är sjukskriven ska du lämna ett **sjukintyg** till din arbetsgivare. Det är den läkare som har undersökt dig som skriver ut sjukintyget. Arbetsgivaren har också rätt att begära intyg tidigare om du till exempel har varit borta under kortare tid många gånger.

Tid och pengar när du är sjuk

När du är sjuk och blir sjukskriven får du sjukersättning. Sjukersättning är både den sjukpenning du får från Försäkringskassan och den sjuklön du kan få från din arbetsgivare. Du kan också få kollektivavtalad sjuklön från din arbetsgivare.

SOM ANSTÄLLD

i kommuner eller landsting kan du få sjukersättning från tre håll – sjuklön från arbetsgivaren, sjukpenning från Försäkringskassan och, om du är långvarigt sjuk, dagersättning. Vill du veta mer kan du fråga ditt lönekontor.

GÅ IN

på Ersättningskollen, ersattningskollen.se, så får du hjälp att räkna ut hur mycket du får om du blir sjuk.

Dag 1, första dagen du är sjuk får du inga pengar. Det är **karensdagen** och gäller enligt lagen, oavsett vem som är din arbetsgivare. Varje gång du blir sjuk kostar det dig alltså en del av din lön.

Dag 2 – 14 får du sjuklön från din arbetsgivare. Du får motsvarande 80 procent av din lön. Det är alltid 80 procent hur hög lön du än har. Detta är också enligt sjuklönelagen och gäller hos alla arbetsgivare. Har du kollektivavtal får du mer, så kallad **kollektivavtalad sjuklön**. Då blir det vanligtvis 90 procent av din lön oavsett hur hög den är.

Dag 15 – 90 får du från Försäkringskassan en **sjukpenning** som motsvarar knappt 80 procent av din lön. Men det finns ett tak för hur mycket du kan få. Har du en högre årslön än 336 000 kronor (2017, 28 000 kronor i månaden) får du inte mer i ersättning än vad du skulle fått vid denna lön.

Dag 91 – 360 får du **sjukpenning** från Försäkringskassan på samma sätt som under dag 15–90. Men du kan också få ytterligare **sjukersättning/sjuklön genom kollektivavtalet**. Då gäller vanligen samma villkor som dag 15–90.

Det är arbetsgivaren som anmäler till Försäkringskassan att du är sjuk men det är du som måste ansöka om sjukpenning. Enklast gör du det på forsakringskassan.se/privatpers/sjuk med bank-id. Ta noga reda på vilka rutiner som gäller på ditt jobb så att du inte förlorar några pengar om du blir sjuk.

I NÅGRA

fall kan du få ersättningen från Försäkringskassan redan från dag 2. Då måste du själv anmäla det till Försäkringskassan. Enklast gör du det på forsakringskassan.se/privatpers/sjuk med bank-id.

Detta gäller bland annat om du är timanställd. Därför är det viktigt att du sparar alla lönebesked så att du kan visa för Försäkringskassan hur stor din inkomst brukar vara. Andra som också kan få från dag 2 är egenföretagare, arbetslösa och föräldralediga.

OBS!

ARBETAR DU

till exempel i en kommun och har en lön på 35 000 kronor får du ut totalt 30 660 kronor om du är sjuk. Skulle du ha arbetat utan kollektivavtal hade du fått ut 21 190 kronor (2017).

FÖR DIG

inom kommuner och landsting gäller att dag 91–360 får du, förutom sjukpenning från Försäkringskassan, ytterligare 10 procent av lönen genom en kollektivavtalad försäkring som heter AGS-KL. Du måste själv ansöka om denna ersättning hos AFA Försäkring. Det gör du enklast på afa.se med bank-id. Glöm inte att skicka med läkarintyget. Arbetsgivaren ska också bekräfta sjukskrivningen. Det är ingen idé att söka i förväg. Du måste först ha varit sjuk i minst 90 dagar för att din ansökan ska kunna behandlas.

Det går att få ersättning från AGS-KL tidigare än efter dag 90. Det gäller om arbetsgivaren inte betalar ut någon sjuklön under dag 15–90. Det gäller till exempel om du är timanställd och inte tjänar in rätt till sjuklön enligt kollektivavtalet eller om du slutar din anställning under tiden du är sjukskriven.

Är du sjukskriven mer än ett år kan du få ersättning från Försäkringskassan och har du kollektivavtal får du också ytterligare ersättning. Lönekontoret eller Försäkringskassan kan ge dig mer information.

OM DU

slutar och inte går direkt till ett annat jobb är det viktigt att du anmäler dig med en gång till Arbetsförmedlingen som arbetssökande. Då behåller du din sjukpenninggrundande inkomst (SGI) och har kvar ditt försäkringsskydd upp till 720 dagar.

OBS!

Om du är sjuk länge

Kan du inte arbeta under lång tid, kanske för alltid, kan du få **aktivitets- eller sjukersättning** från Försäkringskassan. Det kallades tidigare för förtidspension men då var inte reglerna desamma som i dag. Aktivitets- eller sjukersättningen baseras på vad du tidigare tjänade. Den som aldrig har haft ett jobb kan få lägsta belopp som kallas garantiersättning.

Är du under 30 år får du aktivitetsersättning. Är du över 30 år men under 65 år får du sjukersättning. Båda ersättningarna kan ges som $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{3}{4}$ eller hel ersättning beroende på hur stor arbetsförmåga du har.

Aktivitetsersättning kan du få om du har en sjukdom eller annan arbetsförmåga som varat i minst ett år. Har du aktivitetsersättning får du ha kvar din anställning.

Får du hel sjukersättning, och den gäller tills vidare, kan arbetsgivaren säga upp dig från din anställning. Får du halv sjukersättning kan arbetsgivaren ändra din arbetstid från heltid till halvtid.

Har du kollektivavtal får du ytterligare pengar utöver de du får från Försäkringskassan. Tala med ditt fack eller lönekontor om du vill veta mer.

DU FÅR

ersättning från en avtalsgruppsjukförsäkring, AGS-KL, från AFA Försäkring. Det är en kompletterande månadserättning och hur stor den blir beror på din lön när du blev sjuk. När Försäkringskassan beslutat på aktivitets- eller sjukersättning kan du ansöka hos AFA Försäkring. Det gör du enklast på afa.se med bank-id. Glöm inte att bifoga Försäkringskassans beslut.

Hjälp för att komma tillbaka

Din arbetsgivare måste enligt lag hjälpa dig om du är sjuk så att du kan komma tillbaka till arbetet. Arbetsgivaren får stöd av Försäkringskassan som kan samla ihop de olika sätten du kan bli hjälpt på.

Arbetsstränar du för att komma tillbaka kallas det arbetslivsinriktad rehabilitering. Då kan du få rehabiliteringspeng från Försäkringskassan. Den är på samma belopp som sjukpenningen.

Annan arbetsinriktad rehabilitering kan vara när du prövar andra arbetsuppgifter eller får utbildning.

Din arbetsgivare kan också få bidrag från Försäkringskassan för olika insatser som ska göra att du kan arbeta igen. Det kan vara allt från en rullstolsramp till nya redskap.

Behöver du olika hjälpmedel för att kunna arbeta kan Försäkringskassan ge bidrag till dig eller din arbetsgivare. Är det personliga hjälpmedel är det du som ska ansöka hos Försäkringskassan.

DET ÄR

viktigt att du får hjälp så snart som möjligt om du behöver rehabilitering. Ju längre tid du är sjukskriven desto svårare är det att komma tillbaka. Det kan handla om allt från att hamna utanför gemenskapen på jobbet till att du inte har fått den utbildning som behövs i ditt jobb.

OBS!

Om du blir skadad i jobbet

Råkar du ut för en **arbetsskada** finns det också olika stöd du kan få. Som arbetsskada räknas olycksfall i arbetet, olyckor när du reser till och från jobbet eller i ditt jobb samt sjukdom eller smitta som du får i ditt arbete.

SOM ARBETSSKADAD

har du rätt till rehabilitering på samma sätt som vid annan sjukdom eller skada.

OBS!

Skador i arbetet kan vara allt från fallolyckor och skärsår till hot och våld. Det kan även vara skador du får när du reser i jobbet eller är på någon utbildning som arbetsgivaren skickat dig på.

Skador på resor till och från jobbet räknas som **färdolyckor**. Det är viktigt att resan går den vanliga vägen. Det är okej att göra en liten omväg för att hämta barn på förskolan eller för att du samåker med någon. Men om du handlar mat eller gör andra ärenden på vägen hem, och råkar ut för en olycka, räknas det inte som en arbetsskada. **Arbets-sjukdom** är i stort sett allt, både fysiskt och psykiskt, som leder till att du får en sjukdom. Det kan utlösas av farliga ämnen, strålning, buller, stress och liknande.

Smitta som ger förkylning eller andra vanliga infektionssjukdomar räknas inte som arbetsskada. Men om du arbetar inom vården kan till exempel salmonella, gulsot och TBC räknas som arbetsskada. Får du någon smitta från ett kanylstick räknas det alltid som en arbetsskada.

Alla som blir arbetsskadade kan få ersättning utöver sjuklön och sjukpenning enligt lagen (socialförsäkringsbalken, SFB). Det kan gälla kostnader för tandvård, särskilda hjälpmedel samt kostnader för rehabilitering.

Om arbetsskadan leder till att du aldrig mer kan arbeta som tidigare kan du få en **livränta** fram till du är 65 år. Det är mycket få som får godkänt för en livränta, drygt 1 200 personer per år.

HAR DU

kollektivavtal kan du få hjälp på flera sätt om du blir skadad i jobbet. Gå in på ersattningskollen.se så kan du se vad du får enligt ditt kollektivavtal.

OBS!

ALLA ANSTÄLLDA

i en kommun eller ett landsting har en försäkring för arbetsskador som ger extra ersättning. Den heter Trygghetsförsäkring vid arbetsskada, TFA-KL. Får du en arbetsskada ska du anmäla detta till AFA Försäkring. Det gör du enklast på afa.se med bank-id. Lönekontoret kan hjälpa dig.

Försäkringen TFA-KL ger vanligtvis en ersättning för den lön du förlorar genom att du inte kan arbeta på grund av din arbetsskada. Du kan också få ersättning fysiskt eller psykiskt lidande. Om du till exempel får fysiska eller psykiska besvär som du kan bli av med, vad vi brukar kalla sveda och värk, får du vanligtvis 2 400 kronor i månaden. Pengarna betalas ut när sjuktiden är slut.

Skadas du i trafiken på väg till eller från arbetet, så kallad färdolycka, är det trafikskadeförsäkringen som gäller. Inte TFA-KL. Då ska du i första hand kontakta bilens försäkringsbolag för att få ersättning.

Har du en egen olycksfallsförsäkring eller sjuk- och olycksfallsförsäkring kan den ge dig rätt till ersättning. Kolla med ditt försäkringsbolag.

I en del fackföreningsavgifter ingår också en försäkring som ger ytterligare ersättning om du inte kan arbeta. Kolla med facket centralt eller på din arbetsplats.

Har du fått en arbetsskada när du varit utsatt för ett brott kan du ha rätt till ersättning från Brottsoffermyndigheten eller från den som skadat dig. Brottsoffermyndigheten når du på **brottsoffermyndigheten.se** eller telefon 090-70 82 00.

*Nour Khan,
21 år, Syrien*

” Innan jag började arbeta i Sverige hade jag aldrig varit i kontakt med pensioner. Det var inget jag tänkte på när jag bodde i Syrien. Det är helt nytt för mig. I Syrien har inte tjänstepensionen den viktiga roll som den har Sverige. ”

3. Du samlar pension genom att jobba

Din egen pension

Vi tjänar in till våra pensioner under hela livet. Varje människa tjänar alltså in till sina egna pensioner.

ARBETE GER

pension på två sätt – allmän pension och tjänstepension.

Du har ett ansvar för hur stora dina olika pensioner blir. Men tjänar du lite eller inget finns det ett ekonomiskt skydd. Ingen blir helt utan pengar som gammal. Hur stort skyddet är kan variera, bland annat beroende på hur länge du bott i Sverige.

Pensionerna du kan ha brukar ofta liknas vid en pyramid. Men storlekarna på de olika delarna kan variera. Någon, som inte arbetat så länge i Sverige, kan ha ett stort eget sparande och mindre delar med inkomstpension och tjänstepension.

- I botten finns den allmänna pensionen som är lagstiftad och som Pensionsmyndigheten betalar ut.
- I mitten finns tjänstepensioner som de flesta får genom sina jobb och som pensionsbolagen betalar ut. Tjänstepensionen är oftast bestämd genom kollektivavtal.
- I toppen kan du ha ett eget sparande som du kan ha i en bank, hos försäkringsbolag eller genom att du äger mark, hus eller annat som du kan sälja för att ha pengar när du inte längre arbetar.

Pensionspyramiden

- Eget sparande
- Tjänstepension, ibland kallad avtalspension
- Allmän pension som är inkomstpension
- Allmän pension som är premiepension

Allmän pension

Den allmänna pensionen är den pension du får från Pensionsmyndigheten. Den har tre delar – **inkomstpension**, **premiepension** och **garantipension**. De som är födda före 1954 kan ha tilläggspension.

När du arbetar och har en lön tjänar du in till inkomstpension och premiepension. Du tjänar också in pension när du har ersättningar som sjukpenning, föräldrapenning och arbetslöshetsersättning. Pengar till dessa pensioner tas från särskilda skatter.

Garantipension får du om du har tjänat lite eller inget alls. Det är få som enbart får garantipension. De flesta som får garantipension har också tjänat in en del i inkomstpension och premiepension.

Det finns villkor för att få garantipension och om den blir mycket låg finns det ett ytterligare skydd – **äldreförsörjningsstöd**.

VILL DU

veta mer om allmän pension – gå in på pensionsmyndigheten.se. Du kan även ringa kundservice på 0771-776 776. Det finns särskilda nummer och tider för tolkhjälp på olika språk. På servicekontoren, som Pensionsmyndigheten har tillsammans med Försäkringskassan och Skatteverket, kan du gå in och få hjälp och information.

Inkomstpension

Du tjänar in till din inkomstpension så fort du börjar arbeta och betala skatt, oavsett hur gammal du är. Du får mer i pension om du arbetar längre och tjänar mer. Har du låg lön eller inte har arbetat så många år blir din inkomstpension lägre.

Varje år du arbetar betalas det in en summa som motsvarar 16 procent av din pensionsgrundande inkomst som är 93 procent av din lön före skatt. Tjänar du 20 000 kronor före skatt i månaden går ungefär 3 000 kronor in till pensionen. På ett år blir det drygt 36 000 kronor.

Premiepension

Du tjänar in till premiepensionen på samma sätt som till inkomstpensionen. Här är det pengar som motsvarar 2,5 procent av din pensionsgrundande inkomst som betalas in. Tjänar du 20 000 kronor i månaden blir det nästan 500 kronor. På ett år närmare 6 000 kronor.

Dessa pengar sparar du i fonder hos Pensionsmyndigheten. Du kan välja upp till fem fonder och du kan byta fonder när du vill utan kostnad på pensionsmyndigheten.se.

Men du behöver inte välja. Det finns en fond, som heter Såfan, för alla som inte vill välja eller inte gör något val. Många väljer också Såfan eftersom den hittills har gått mycket bra.

Du kan få mer information om fonder, och göra val om du vill, hos Pensionsmyndigheten. Vill du lära dig mer om att spara i fonder kan du också göra det på fondkollen.se.

För både inkomstpensionen och premiepensionen gäller att du bara kan få pension på inkomster upp till ett tak som är 41 359 kronor i månaden (496 305 kronor/år, 2017). Du får inte mer inkomstpension och premiepension om du tjänar mer än så.

Garantipension

I den allmänna pensionen finns ett grundskydd – garantipensionen. Den är, som den låter, en garanti för att få allmän pension. Har du arbetat lite, haft mycket låg lön, arbetat deltid under många år eller inte arbetat alls kan du ha rätt till garantipension. De flesta som får garantipension har en liten påfyllnad på inkomstpensionen och premiepensionen. Det gäller om dessa pensioner tillsammans blir lägre än ungefär 10 000 kronor i månaden. Om du tar ut din pension innan du är 65 år, kan du ha lägre pension och ändå inte få någon garantipension.

Men det finns villkor för att få garantipension.

För att få **full garantipension** måste du ha bott i Sverige under 40 år, mellan du är 16 och 65 år.

För att få **någon garantipension** måste du ha bott minst tre år i Sverige före du fyller 65 år. Har du bott i något av de andra länderna inom EU samt Norge, Island, Liechtenstein och Schweiz kan du få räkna in tid där för att uppfylla treårsvillkoret. Pensionsmyndigheten kan hjälpa dig att räkna ut din rätt till garantipension.

Har du fått uppehållstillstånd i Sverige som **flykting eller skyddsbehövande** kan du få räkna tiden i ditt hemland. Men du måste då vara bosatt i Sverige året innan du fyllde 65 år. Du får också räkna tiden i Sverige från det att du sökte uppehållstillstånd.

Är du **anhöriginvandrare** kan du inte räkna med åren i hemlandet.

Har du pension från andra länder kan de sänka din garantipension.

Andra stöd till pensionärer

Utöver pensioner kan du, när du har fyllt 65 år, ha rätt till bostadstillägg för pensionärer. Har du mycket låg pension kan du även ha rätt till särskilt bostadstillägg. I det fall du, trots bostadsstöden, inte kommer upp i "skälig levnadsnivå", kan du få äldreförsörjningsstöd. Läs mer om stöden i avsnitt 6.

Vilka stöd och bidrag ger pension?

Är du ny på den svenska arbetsmarknaden kan du ha fått olika stöd och bidrag. Vissa bidrag ger pension andra gör det inte. I en del fall tjänar du in tid som ger dig rätt till viss garantipension. En enkel tumregel är att de stöd och bidrag du betalar skatt på ger dig inkomst- och premiepension.

Asylsökande	Ingen rätt till svensk pension
Har fått uppehållstillstånd	Rätt till garantipension
Arbetsmarknadsstöd	Ej pensionsgrundande
Utvecklingsersättning	Ej pensionsgrundande
Aktivitetsstöd	Pensionsgrundande
Försörjningsstöd	Ej pensionsgrundande
Barnbidrag	Ej pensionsgrundande
Bostadsbidrag	Ej pensionsgrundande
Föräldrapenning	Pensionsgrundande
Arbetslöshetsersättning	Pensionsgrundande
Sjukpenning	Pensionsgrundande
Sjuk- och aktivitetsersättning	Pensionsgrundande

Källa: Min Pension/författaren

Barnår

Du ska inte få sämre pension bara för att du får barn. Det är anledningen till att du får pensionsrätt under ditt barns första fyra år, så kallad barnårsrätt. Detta stöd går för varje år till den av föräldrarna som har den lägsta inkomsten. Det finns olika sätt att räkna pensionsrätten och Pensionsmyndigheten räknar ut på det sätt som är bäst för dig. På Pensionsmyndighetens hemsida finns mer information. Du behöver inte anmäla något, det räknas ut automatiskt.

Är föräldrarna asylsökande räknas barnår från det att någon av föräldrarna får uppehållstillstånd till barnet är fyra år.

Studier

Studerar du på högskola, universitet eller motsvarande och får studiemedel från CSN betalar staten in pensionsavgift. Men det blir bara lite, lite pension. Som mest motsvarar det den pension du får om du tjänar 35000 kronor på ett helt år. Kontakta Pensionsmyndigheten om du vill veta mer.

Tjänstepension

Detta kan du få

Tjänstepension är den pension din arbetsgivare kan betala in. Arbetar du i en kommun, ett landsting eller inom staten får du alltid tjänstepension.

Arbetar du för en privat arbetsgivare får du nästan alltid tjänstepension. Nio av tio som har anställningar i Sverige får tjänstepension.

FINNS DET

kollektivavtal på arbetsplatsen vet du att du får tjänstepension.

Det finns också privata arbetsgivare som inte har kollektivavtal men som väljer att ändå betala in till en tjänstepension. Läs mer om kollektivavtal i avsnitt 1.

DET SENASTE

pensionsavtalet för kommun- och landstingsanställda heter AKAP-KL och gäller för alla födda 1986 eller senare. För alla födda före 1986 heter avtalet KAP-KL. Det finns även ännu äldre avtal som fortfarande berör vissa anställda. Ett exempel är de som fick sjuk- eller aktivitetsersättning före den 1 januari 2006. De har fortfarande pensionsavtalet PFA.

Hur stor tjänstepension du får beror på hur stor lön du har och hur många år du arbetar. Det spelar ingen roll om det är en fast månadslön eller om du har timlön. Tjänstepensionen baseras på din inkomst, hur mycket du tjänar före skatt.

Det vanligaste är att du varje år får inbetalat motsvarande 4,5 procent av din lön före skatt. Tjänar du 20000 kronor får du 900 kronor inbetalat till tjänstepensionen.

Men har du en hög lön får du mer än 4,5 procent. Gränsen går vanligen vid drygt 38000 kronor i månadslön. På den del av lönen som ligger över denna gräns får du inbetalat vad som motsvarar 30 procent av lönen. Tjänar du 42000 kronor i månaden får du cirka 2800 kronor.

I dag har många kollektivavtal även en extra pensionsinbetalning som kallas flexpension. Det kan också finnas lokala avtal som gör att du får mer i pension.

DETTA FÅR

du inbetalat till din tjänstepension om du arbetar inom kommun eller landsting

Är du född före 1986 har du KAP-KL. Du får motsvarande 4,5 procent av hela lönen inbetalat till tjänstepensionen. Om du har en månadslön som överstiger 39 063 kronor i månaden har du även rätt till ytterligare tjänstepension. Denna del av tjänstepensionen kommer då att motsvara en del av din lön över denna nivå. Det kallas att den är förmånsbestämd.

Är du född 1986 eller senare har du AKAP-KL. Då betalar arbetsgivaren in motsvarande 4,5 procent av din lön upp till en lön på 39 063 kronor i månaden (7,5 inkomstbasbelopp, 2018). Tjänar du mer får du dessutom inbetalat motsvarande 30 procent av din lön över denna nivå.

För alla gäller att arbetsgivaren betalar bara in till tjänstepensionen upp till en årsinkomst på 1,875 miljoner kronor (30 inkomstbasbelopp, 2018).

Tjänstepensionen väger tungt

Tjänstepensionen får stor betydelse för din ekonomi när du blir pensionär. Det gäller särskilt om du kommer in på den svenska arbetsmarknaden senare i livet och därmed inte får ihop så mycket allmän pension. Ju högre lön du har, och särskilt om du tjänar mer än cirka 38 000 kronor i månaden, kan tjänstepensionen bli en stor del av din samlade pension.

Det är skillnad på en kollektivavtalad tjänstepension och en privat tjänstepension. I den kollektivavtalade är avgifterna för förvaltningen av pengarna prutad och pressad ner till en mycket låg nivå. Dessutom betalas det in till pensionen under föräldraledigheten. Detta gör att din pension blir större än om du arbetar hos någon med en privat tjänstepension och allra sämst blir det om det inte finns någon tjänstepension alls.

TRE EXEMPEL

på vad tjänstepensionen kan innebära den dag du är pensionär.

Vi antar att Sara i dag är 30 år och hon tar ut sin pension vid 65 års ålder.

Hon började arbeta när hon var 21 år. Varje månad får hon enligt kollektivavtalet AKAP-KL inbetalat motsvarande 4,5 procent av lönen.

I den privata lösningen får hon samma belopp inbalt i en traditionell försäkring med låg avgift, vilket är den privata försäkring som mest liknar den hon får genom kollektivavtalet. I det tredje alternativet får hon ingen tjänstepension alls.

Pensionspengarna växer realt (växer mer än inflationen) med 3 procent per år. Hon har två barn som föds när hon är 28 respektive 30 år och föräldraledigheten är ett år per barn. Sara arbetar heltid. Månadsutbetalningarna anges i dagens penningvärde. De motsvarar alltså den köpkraft hon har i dag.

Saras tjänstepension blir lägre i det privata alternativet eftersom arbetsgivaren då inte gör några inbetalningar under föräldraledigheten.

Sara får dessutom inkomstpension och premiepension (allmän pension).

Månadslön	15 000 kr	25 000 kr	35 000 kr
Inkomstpension	6 010 kr	9 570 kr	13 050 kr
Premiepension	1 145 kr	1 880 kr	2 560 kr
1. Total pension vid AKAP-KL	9 853 kr	15 946 kr	21 904 kr
2. Total pension privat tjänstepension	9 561 kr	15 446 kr	21 198 kr
3. Utan tjänstepension	7 155 kr	11 450 kr	15 610 kr

Not. Sara kan också ha rätt till utfyllnad med garantipension samt bostadstillägg i det fall hennes pension är mycket låg.

Källa: KPA Pension/Pensionsmyndigheten.

Du får välja hur du vill placera – om du vill

I varje kollektivavtal har det valts ut ett antal försäkringsbolag som du kan välja mellan. Alternativen du har att välja mellan är noga utvalda och avgifterna är pressade ner till en mycket låg nivå. De låga avgifterna gör att det blir mer pengar över till din pension.

Betalar din arbetsgivare in till en privat tjänstepension får du också ett antal, ofta färre, alternativ. Dessutom är avgifterna oftast högre.

DU BEHÖVER

inte välja! Alla de stora kollektivavtalen har mycket bra förval så du behöver inte känna någon press på att du måste välja. Du kan känna dig helt trygg.

I alla kollektivavtalade tjänstepensioner finns ett utvalt alternativ för dig som inte vill välja. Dessa alternativ är alla mycket bra. Du behöver alltså inte känna dig pressad att göra något val utan kan känna dig trygg med förhandsvalet, eller ickeväljaralternativet som det också kallas.

DU SOM

är anställd i kommuner eller landsting har ett förhandsval som är en traditionell försäkring hos KPA Pension. Att den är traditionell innebär att det är professionella förvaltare som placerar i aktier, obligationer, fastigheter och annat och att det finns en garanti. Denna garanti innebär att du får minst en viss summa i pension. Den traditionella försäkringen hos KPA Pension har ökat mycket mer än så i värde och pensionen blir troligen högre än garantin.

Om du vill placera dina tjänstepensionspengar själv, kan du välja mellan **traditionell försäkring** eller **fondförsäkring** hos ett antal pensionsbolag.

I en traditionell försäkring läggs alla pengarna i samma "påse" och det är professionella förvaltare hos pensionsbolaget som väljer hur pengarna ska placeras i aktier, obligationer och fastigheter. I en tradi-

tionell försäkring får du ett garanterat pensionsbelopp. Det kan också bli högre om pengarna växer bra.

I en fondförsäkring är det du som väljer vilka fonder du vill placera pengarna i. Du kan när du vill byta fonder utan att det kostar något. Det finns inga garantier i en fondförsäkring utan hur pengarna växer beror på hur bra fonderna du valt går. Men dina fonder kan också förlora i värde. Det finns med andra ord inga garantier för hur mycket du kommer att få i pension om du väljer en fondförsäkring.

Varje kollektivavtalad tjänstepension har en valcentral där du kan få mer information och göra dina val. Längst bak i boken finns en lista. Du kan också fråga facket eller lönekontoret om valcentralen.

ÄR DU

anställd i kommuner eller landsting gör du dina val genom en valcentral som i de flesta fall heter Pensionsvalet, pensionsvalet.se. Några kommuner har istället Valcentralen, valcentralen.se. Vad som gäller för dig kan ditt fack eller lönekontor hjälpa dig med.

Återbetalningsskydd

Din tjänstepension kan ha ett återbetalningsskydd. Det innebär att, om du dör, får din familj de pengar du har i din tjänstepension. Pengar betalas alltså tillbaka.

Vill du ha återbetalningsskydd ska du oftast välja det genom att fylla i ett kryss när du väljer för din tjänstepension. Är du anställd inom kommun eller landsting, får du återbetalningsskydd automatiskt, i andra fall måste du aktivt välja återbetalningsskydd.

ARBETAR DU

i kommuner eller landsting har du återbetalningsskydd från början. Det finns med i förhandsvalet, en traditionell försäkring hos KPA Pension. Du kan välja bort återbetalningsskyddet om du vill.

Om du inte har ett återbetalningsskydd får du istället del av de pengar som kommer från andra som dör, och som inte heller har något återbetalningsskydd. Dessa pengar hamnar i en pott som fördelas på dig och alla andra. Dessa pengar kallas arvsvinst. Har du återbetalningsskydd går du alltså miste om detta, ofta betydande, tillskott till din pension. Tillskottet blir större ju äldre du blir eftersom det då är allt fler jämnåriga som dör.

SAKNAR DU

familj är det alltså bra att inte ha återbetalningsskydd. Men är du ung och tänker bilda familj är det bra att ha det kvar. Vill du lägga till ett återbetalningsskydd senare kan du behöva göra en hälsodeklaration. Det kan också finnas en övre åldersgräns för att få lägga till skyddet.

Företagare

Är du företagare kan du själv spara till en tjänstepension. Din bank eller ditt försäkringsbolag kan berätta om olika alternativ. Många fackförbund har också tjänster för medlemmar som är småföretagare med bland annat tips kring tjänstepension och försäkringar.

Du samlar tjänstepensioner

De allra flesta slutar arbetslivet med ett antal tjänstepensioner från olika håll. De kan betalas ut vid olika tillfällen och under olika lång tid. Det bästa sättet att få en bra överblick över dina tjänstepensioner och andra pensioner är att gå in på minpension.se. Där får du en prognos över hur mycket du bör få i pension. Är du ung är prognosen mer osäker än om du är äldre och närmare slutet på arbetslivet. Har du svårt att förstå dina pensioner kan du kontakta Min Pensions kundtjänst på telefon 0771-89 89 89. Du kan också skicka frågor från hemsidan. Kundtjänsten arbetar tillsammans med Pensionsmyndighetens kundtjänst vilket innebär att du kan be om tolkhjälp.

*Arona Sarr,
27 år, Senegal*

”Jag tycker det känns tryggt att arbetsgivaren tar hand om mig, det känns bra. Jag får utvecklas och lära mig mer. Jag trivs väldigt bra här och med mina kollegor! Vi har väldigt kul ihop!”

4.

Barn och jobb

Allmänt

Blir du förälder har du i Sverige ett stort skydd som både ger dig pengar och tid med ditt barn. Du har rätt att vara ledig från jobbet i ett och ett halvt år. Och när du kommer tillbaka har du rätt till samma arbetsuppgifter som tidigare.

Men du har också skyldigheter. Du måste berätta för din chef att du ska bli förälder senast två månader innan ditt barn ska födas. Och du måste göra upp med din chef redan från början hur länge du tänker vara hemma. Det gäller både för blivande mammor och pappor.

När barnet har fötts har båda föräldrarna rätt att vara hemma tillsammans med barnet i tio dagar. Dessa dagar brukar kallas pappadagar. Men redan 60 dagar innan barnet föds har du som blivande mamma rätt att vara ledig om du har ett så fysiskt krävande jobb att du riskerar att skada dig eller babyn. Det kan till exempel vara om du har tunga lyft eller måste stå eller gå extra mycket i ditt jobb. Då kan du ansöka om **graviditetspeng** hos Försäkringskassan.

Blir du förälder har du stor nytta av att du har ett jobb. Du får föräldrapenning från Försäkringskassan och den beror på hur mycket du tjänar och hur länge du har arbetat.

Du som har kollektivavtal får mer pengar. Det är en utfyllnad av skillnaden mellan din lön och det du får från Försäkringskassan. Utfyllnaden gör att du vanligtvis totalt får nästan 90 procent av din lön, hur hög lönen än är. Denna utfyllnad får du oftast i totalt sex månader.

Detta får du

Föräldraförsäkringen ger dig ett visst belopp under tiden som du är hemma från jobbet med ditt barn. Pengarna du får kallas **föräldrapenning**.

För varje barn ges 480 dagar med föräldrapenning (tvillingar ger alltså det dubbla antalet dagar).

Är ni två föräldrar får ni 240 dagar var. 150 av dagarna kan den ena föräldern ge till den andra men 90 dagar går inte att ge bort. Dessa 90 dagar brukar kallas för pappamånader eftersom pappan inte kan ge bort dessa dagar till mamman.

Om du flyttar till Sverige med små barn har du också rätt till föräldrapenning. Om barnet är under ett år gäller samma antal dagar som för barn födda i Sverige eller adopterade. Om barnet kommer till Sverige när det är mellan ett och två år får föräldrarna sammanlagt högst 200 dagar. Om barnet kommer när det fyllt två år är det högst 100 dagar. De nya reglerna gäller från 1 juli 2017.

Föräldrapenningen har två olika belopp. Under 90 dagar är det 180 kronor om dagen. Under resten av dagarna, 390 dagar, är ersättningen baserad på varje förälders lön.

Du kan sprida ut föräldrapenning under många år. Ända upp till barnet är åtta eller tolv år. Villkoren för hur du kan sprida ut dagarna beror på om barnet är fött före eller efter 1 januari 2014.

Du får nästan 80 procent av din lön i föräldrapenning. Tjänar du 20 000 kronor i månaden får du 15 300 kronor om du tar ut full föräldrapenning under en månad. Men du får mer pengar om du har kollektivavtal, se nedan.

Vänd dig till Försäkringskassan om du vill veta mer om föräldraförsäkringen. På Försäkringskassans hemsida hittar du Föräldrakollen (försäkringskassan.se sök på Föräldrakollen). Där kan du och den andra föräldern planera föräldraledigheten och se hur ni kan fördela dagarna. Vill du veta hur mycket du får från Försäkringskassan i föräldrapenning går du in på Kassakollen.

Föräldrar har rätt att sänka sin arbetstid med en fjärdedel fram till barnet fyller åtta år. I vissa kollektivavtal till barnet är tolv år.

Kollektivavtal för nyblivna föräldrar

Arbetsgivare med kollektivavtal betalar extra föräldrapengar till dem som varit anställda en viss tid, oftast ett år. Detta föräldrapennings-tillägg får du vanligen under sex månader.

De flesta avtalen innebär ett belopp som gör att det totalt, med föräldrapenning, blir närmare 90 procent av lönen. Tjänar du 20000 kronor i månaden får du cirka 17600 kronor om du tar ut full föräldrapenning under en månad och har kollektivavtal. Utan kollektivavtal får du 15300 kronor. Det gäller även för dig som har en hög lön. Tjänar du 45000 kronor i månaden och har kollektivavtal får du cirka 39700 kronor om du tar ut full föräldrapenning under en månad. Har du inget kollektivavtal får du bara 28600 kronor. Alla beloppen är före skatt.

Hur stort föräldrapennings tillägg du får enligt ditt kollektivavtal, och hur länge du får det, kan lönekontoret eller facket upplysa dig om.

VILL DU

räkna ut hur mycket du får i föräldrapenning och i löneutfyllnad från kollektivavtalet, kan du gå in på kneqdeg.se och få de ungefärliga beloppen. De kan variera något mellan olika avtal.

DU SOM

arbetar i kommun och landsting får genom kollektivavtalet ett föräldrapennings tillägg som motsvarar 10 procent av din lön. Med föräldrapenningen ger det dig nästan 90 procent av lönen.

Har du en lön över gränsen för föräldrapenning? Tjänar du alltså mer än 448000 kronor om året? Då har du rätt till föräldralön som ger dig totalt 90 procent av lönen hur hög den än är. Tjänar du till exempel 50000 kronor i månaden får du totalt 45000 kronor före skatt. Vill du veta mer om villkoren för att få föräldrapennings tillägg och föräldralön kan du vända dig till ditt lönekontor.

DELA LIKA

är oftast bäst. Kollektivavtalens extrapengar vid föräldraledighet gör att familjen oftast tjänar mest på att båda föräldrarna tar ut minst sex månaders föräldraledighet var. Är hon, som oftast har lägre lön, hemma större delen av tiden kan familjen missa stora belopp.

Vård av barn – vab

Är ditt barn sjukt och du måste ta hand om det har du rätt att vara hemma från jobbet. Då får du istället för lön en tillfällig föräldrapenning som är knappt 80 procent av lönen. Denna ledighet för vård av barn brukar kallas att vabba.

En förälder får vabba för ett barn högst 120 dagar om året. Det behöver inte vara du eller den andra föräldern som är hemma. Även andra än föräldrarna kan vabba. Det kan till exempel vara en farmor, en morbror eller en granne. Men då gäller att de får göra det högst 60 dagar per barn och år. Två personer kan inte vabba samtidigt för ett barn.

Försäkringskassan kan ge mer information om reglerna kring vab.

Har du kollektivavtal får du ytterligare en ersättning och totalt blir det närmare 90 procent av lönen. Hör med lönekontoret eller facket om vad som gäller.

DU FÅR INTE

arbeta samtidigt som du vabbar. Det är inte tillåtet enligt lagen och du kan bli skyldig att betala tillbaka pengar till Försäkringskassan och i värsta fall får du böter.

Om du blir sjuk

Är du föräldraledig och blir sjuk kan du ha rätt till sjukersättning. Anmäl dig till Försäkringskassan och arbetsgivaren. Samma regler om sjukintyg gäller som när du arbetar. När du får sjukersättning ska du inte ta ut föräldradagar samtidigt. Det innebär att du sparar föräldradagar.

5. Skydd om du dör

Allmänt

Har du fått ett jobb får du del av många skydd, både för dig och den familj du kanske har. Det kan till exempel vara om du får barn eller om det händer dig något. I tidigare kapitel har vi tagit upp sjukdom, arbets-skada och föräldraskap. Här tar vi upp vad som händer om du dör.

I Sverige finns ett ekonomiskt stöd för familjen om en förälder dör. Det kallas **efterlevandepension** och gäller även om du inte har något jobb. Det är Pensionsmyndigheten som har hand om detta.

Har du ett jobb kan din familj också vara skyddad genom olika försäkringar. Det gäller alltid när det finns kollektivavtal. Men arbetsgivare utan kollektivavtal kan också välja att betala försäkringar för sina anställda. Arbetar du för någon utan kollektivavtal är det viktigt att du tar reda på om det finns någon försäkring som skyddar din familj om du dör.

Du som inte har en familj kan i några fall bestämma att någon annan, en vän eller släkting, ska få del av ditt skydd om du dör. Läs mer om förmånstagarförordnande längre fram.

Det kan även finnas försäkringar som ingår i fackföreningsavgiften och som ger pengar till dina efterlevande.

Efterlevandepension

Efterlevandepension är egentligen ingen vanlig pension utan ett stöd i form av pengar till din familj, dina efterlevande.

Till **efterlevande vuxen** finns tre former av stöd.

- Änkepension. Är egentligen avskaffad men gäller fortfarande för kvinnor som gifte sig före 1990 och fortfarande var gift när maken dog. Änkepensionen betalas ut resten av kvinnans liv.
- Omställningspension. Gäller make och maka samt sambo (med gemensamma barn) som är under 65 år. Betalas ut under ett år.
- Förlängd omställningspension. Gäller make och maka samt sambo (med gemensamma barn) som är under 65 år och har barn som är under 18 år. Betalas ut under ett år eller till yngsta barnet är 12 år.

Till **efterlevande barn** finns två former av stöd som gäller upp till barnet är 18 år eller, om barnet studerar, till och med juni det år barnet fyller 20 år.

- Barnpension. Beräknas på den inkomst den döda föräldern hade.
- Efterlevandestöd. Kan ges när föräldern saknade inkomst eller hade mycket låg inkomst. Kan också ges om förälder dog i ett annat land och inte haft någon inkomst i Sverige.

Det är Pensionsmyndigheten som betalar ut stöden och du kan vända dig dit om du vill veta mer.

VILL DU

veta mer om vad man bör tänka på om någon anhörig dör? Gå in på efterlevandeguiden.se. Sajten ger information från Pensionsmyndigheten, Skatteverket och Försäkringskassan.

Tjänstegruppliv – TGL

Arbetar du på en arbetsplats med kollektivavtal har du en försäkring som heter TGL, tjänstegruppliv. Det är en försäkring som ger din familj pengar om du dör.

Din familj får en engångssumma. Hur stor den är beror på hur gammal du var när du dog och om du arbetade heltid eller deltid. Men arbetade du mindre än 20 procent (ungefär en dag i veckan) blir det inga pengar. Beloppet familjen får är mellan cirka 45 000 kronor och cirka 270 000 kronor. Dessutom betalas extra pengar ut till begravningen.

ARBETAR DU

i en kommun eller ett landsting har du TGL-KL.
Du kan läsa mer om den på kpa.se

DU KAN

ändra vem som ska få dina TGL-pengar. Det kan vara bra om du till exempel inte har någon familj. Då kan du ändra på en blankett att det är till exempel en sambo du inte har barn med, en släkting eller en vän som ska vara förmånstagare – den som får pengarna. Det heter att du gör ett särskilt förmånstagarförordnande. Blanketten finns på försäkringsbolagets hemsida. Lönekontoret kan hjälpa dig att hitta den. Arbetar du i kommun eller landsting finns den på kpa.se. Men tänk på att ha koll på vem du skrivit in som förmånstagare. Mycket kan hända och det kan vara bra att regelbundet kolla om du behöver ändra.

Efterlevandepension i anställningen

Arbetar du statligt, i en kommun eller i ett landsting finns det en särskild efterlevandepension. Detta skydd har du inte om du arbetar hos en privat arbetsgivare.

Det är lite skillnad på skyddet för statligt anställda och skyddet för kommun- och landstingsanställda. Men i grunden gäller att familjen får ett belopp varje år under ett antal år. Beloppet beror på din lön. Det är olika belopp till vuxen och till barn.

Det går inte att sätta in någon annan som förmånstagare till efterlevandepensionen.

OM DU

är kommun- eller landstingsanställd får efterlevande vuxen ett belopp som är 15 procent av lönen under fem år. Tjänade du 200 000 kronor om året blir det 30 000 kronor per år. Har du ett barn får det 10 procent av din lön, 20 000 kronor om året. Har du flera barn får de ett lite större belopp att dela på.

Återbetalningsskydd i pensionen

Har du en tjänstepension kan du välja att ha ett återbetalningsskydd. Det är ingen försäkring utan ett val du gör som innebär att din familj får de pengar som är sparade till tjänstepensionen. Har du inte något återbetalningsskydd blir din pension lite högre. Läs mer i avsnitt 3 om pensioner.

Du kan ändra vem som ska få dina pensionspengar genom att fylla i en blankett om **förmånstagarförordnande**. Blanketten finns hos det pensionsbolag som förvaltar din tjänstepension. Glöm inte att skicka in en ny blankett om du ändrar dig.

Livförsäkring

Många fackförbund, till exempel Kommunal, har en grupplivförsäkring som ger familjen pengar om du dör. I Kommunals fall handlar det om drygt 300 000 kronor.

Fackförbunden brukar också erbjuda en mycket förmånlig grupp-livförsäkring som du kan köpa. Försäkringsvillkoren är lika för alla medlemmar, hela gruppen, och därför är försäkringen inte så dyr.

Andra som brukar erbjuda dessa grupplivförsäkringar är arbetsgivare, yrkesorganisationer, banker och föreningar. Du kan ha flera grupplivförsäkringar om du vill få ett större totalt försäkringsbelopp.

Det går också att skaffa sig, att teckna, en privat livförsäkring hos ett försäkringsbolag.

Vill du veta mer om försäkringar kan du få information och jämföra dem på konsumenternas.se.

6. När du blir äldre

Allmänt

Det finns **ingen pensionsålder** i Sverige.

Du har rätt att arbeta kvar i din anställning till du fyller 67 år. Det står i **LAS**, lagen om anställningsskydd. Ibland kan du arbeta längre men då får du skriva ett nytt anställningsavtal med din arbetsgivare och då gäller inte längre LAS.

JU TIDIGARE

du tar ut din pension ju lägre blir beloppet per månad livet ut. Då ska pengarna fördelas på fler år. Fortsätter du att arbeta fylls pensionen på med mer pengar.

Socialförsäkringar

Har du till exempel arbetslöshetsersättning eller sjukersättning, upphör dessa när du fyller 65 år. Istället behöver du ansöka om allmän pension hos Pensionsmyndigheten. Tanken är alltså att stöden byts ut mot pension.

Från 65 år kan du också ha rätt till bostadstillägg och äldreomsorgsstöd.

Bostadstillägg. Ger ett stöd till hyran på upp till cirka 5600 kronor i månaden för den som har fyllt 65 år. Stödet är inkomstprövat. Det innebär att det du får i pension, tjänar på annat sätt eller det du äger kan påverka hur mycket du får. Du ansöker om bostadstillägg hos Pensionsmyndigheten. Du kan bara få bostadstillägg om du bor i Sverige. Är du pensionär och får ett litet extrajobb kan du tjäna 2000 kronor i månaden (24000 kronor per år) utan att bostadstillägget påverkas.

Äldreförsörjningsstöd. Har du väldigt låga inkomster även med garantipension och bostadstillägg, finns äldreförsörjningsstödet som också är behovsprövat. När du söker bostadstillägg prövar Pensionsmyndigheten automatiskt om du även har rätt till äldreförsörjningsstöd. Det är mycket få som har äldreförsörjningsstöd, färre än 20 000 personer i hela landet.

Pensioner

Det kan vara svårt att få överblick över alla pensioner från olika håll. På minpension.se ser du vilka pensioner som du har. Där kan du också få en prognos hur stor din totala pension blir i framtiden. Tänk på att det är en prognos och att stöd som bostadstillägg inte är med i uträkningen. Vill du ha hjälp att förstå prognosen kan du kontakta Min Pensions kundtjänst på telefon 0771-89 89 89. Du kan också skicka frågor från websidan. Kundtjänsten arbetar tillsammans med Pensionsmyndighetens kundtjänst vilket innebär att du kan be om tolkhjälp.

Allmän pension

Du kan ta ut inkomstpension och premiepension från att du fyller 61 år. Det går att ta ut delar av de båda pensionerna, i kvartar, halvår, tre kvart eller hel pension. Du kan när du vill ändra utbetalningarna. Det gör du med bank-id på Pensionsmyndighetens hemsida. Du kan också få hjälp på telefon eller besöka ett servicekontor.

DET FINNS

många som vill åt dina pensioner och försöker få dig att placera pengarna i olika former av sparande. Ofta är det dåliga förslag. Prata gärna med arbetskamraterna och vännerna om deras erfarenheter och hur du ska kunna stå emot säljare.

Du kan ta ut pension samtidigt som du arbetar och får ut lön. Men det är ofta dåligt att ha full lön och full pension samtidigt. Du får mycket lägre pension längre fram när du inte jobbar längre. Dessutom läggs pensionen ovanpå lönen när du ska betala skatt. Då kan en stor del av pensionen försvinna i skatt.

Tjänstepensioner

Det finns regler för uttag för de olika tjänstepensionerna. Gemensamt är att du inte har någon "stoppknapp". Har du börjat ta ut en tjänstepension kan du inte stoppa eller ändra utbetalningen.

För att få tjänstepension vänder du dig till det pensionsbolag där du har dina pengar.

ARBETAR DU

inom kommuner eller landsting kan du vända dig till pensionshandläggaren. Hos pensionshandläggaren får du hjälp med allt som har med dina pensioner att göra. Ta gärna kontakt med dem i god tid innan du planerar att sluta på jobbet och bli pensionär.

Pensioner och skatt

Det är olika skatt på pensionsinkomster om du är yngre eller äldre. Från och med januari det år du fyller 66 år får du den lägre skatten. Vid den åldern sänks också skatten på arbetsinkomster och det blir billigare för en arbetsgivare att anställa dig.

Får du pension och/eller inkomst från flera håll är det viktigt att se till att det dras tillräckligt med skatt totalt sett. På Skatteverkets hemsida finns hjälp att räkna ut den totala skatten du ska betala. Du kan också gå till ett servicekontor och få hjälp.

Ta med pension till annat land

Du kanske funderar på att flytta från Sverige när du börjar ta ut din pension. Då är det bra att känna till olika regler kring vad som gäller om du flyttar och skriver dig i ett annat land.

Väljer du att bara vara tidvis i ett annat land räknas det som om du fortfarande bor i Sverige. Du får dina pensioner och du betalar skatt i Sverige.

Men om du vill bosätta dig i ett annat land måste du bli godkänd som **utskrivnen ur Sverige** och det innebär bland annat att inte ha jobb, yngre barn eller uppdrag som innebär att du är ofta i Sverige. På Skatteverket kan du få mer information om vad som gäller.

DU KAN

bara ta med den garantipension du har rätt till om du flyttar till länder inom EU samt Norge, Liechtenstein, Island, Schweiz och i vissa fall Kanada. Har du en mycket låg pension, där största delen är garantipension, kan du alltså bli nästan helt utan pension om du bosätter dig i något annat land.

Andra pensioner som inkomstpension, premiepension, tjänstepensioner och eventuella privata pensionsförsäkringar betalas ut var du än bor.

Om du till exempel har 5 000 kronor i garantipension, 2 000 i inkomstpension och 800 i tjänstepension får du alltså bara ut 2 800 kronor före skatt om du flyttar till länder som Thailand, Serbien eller Chile.

OBS!

Om du är bosatt i ett annat land och har pension från Sverige, ska du i de flesta fall betala särskild skatt som kallas **SINK**. Det är grundregeln. Skatten är 25 procent.

Det finns **dubbelbeskattningsavtal** med de flesta länder som gör att det kan bli en annan skatt när SINK jämkas med skatten i det andra landet. Vill du veta mer om skatter på svenska pensioner kan du kontakta Skatteverket.

Pension från andra länder

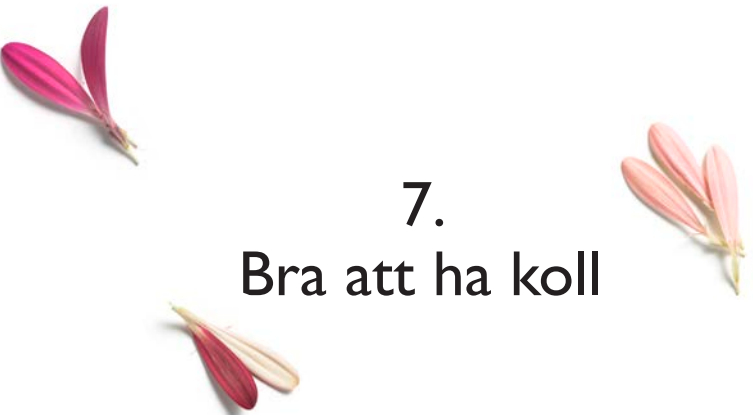
Du kan ha rätt till pension från ett annat land om du levt eller arbetat där en del av ditt vuxna liv. Är det inom EU/EES (Norge, Liechtenstein eller Island) samordnas din svenska garantipension med dessa länders allmänna pension. Ta kontakt med Pensionsmyndigheten i god tid, cirka 6 månader innan du vill ha ut pension. När det gäller tjänstepensioner måste du själv ta reda på vad du har rätt till från tidigare jobb i andra länder.

*Filippa Sand,
17 år, Sverige*

„Jag tycker att det är bra att jag redan i gymnasiet kan tjäna in till min framtida pension genom att arbeta extra. Det ger mig dessutom en massa erfarenhet som är bra när jag börjar arbeta heltid.“

7. Bra att ha koll

Det finns många ställen att vända sig till för att få hjälp med löner, pensioner och andra frågor.

Myndigheter

Alla myndigheter har websidor. Ofta kan du göra anmälningar och ändringar direkt där med hjälp av bank-id som du får av din bank.

Du kan också besöka något servicekontor. Det är ett samarbete mellan Pensionsmyndigheten, Försäkringskassan och Skatteverket. På ett och samma ställe får du en helhetsbild över ditt ärende. Det finns över 100 servicekontor i hela Sverige.

Du kan ringa om du vill prata med kundtjänst på någon myndighet. Du kan få tolkhjälp men det kan vara bra att säga till i förväg, eller be någon som pratar svenska ringa och boka det.

Försäkringskassan: forsakringskassan.se, telefon 0771-524 524
Skatteverket: skatteverket.se, telefon 0771-567 567
Arbetsförmedlingen: arbetsformedlingen.se, telefon 0771-416 416
Pensionsmyndigheten: pensionsmyndigheten.se, telefon 0771-776 776

Kommunerna

Kommunerna ansvarar för olika former av socialstöd som försörjningsstöd. Vanligtvis är det socialförvaltningen inom kommunen som hanterar ansökningar.

Kommunerna har budget- och skuldrådgivare som kan ge råd, stöd och idéer till hur man får ordning på sin egen ekonomi. Det kostar inget att träffa en budget- och skuldrådgivare och de har tystnadsplikt. Tyvärr kan det vara kö i en del kommuner och du kan få vänta en tid. Ta därför kontakt i god tid om du behöver hjälp. På sajten Hallå Konsument, hallakonsument.se, kan du se vad som är rimliga hushållskostnader och du kan göra en egen kalkyl för ditt hushåll.

Fackförbunden

På fackförbunden kan du få råd och hjälp. Hjälp är främst till dem som är fackliga medlemmar. Du kan prata med den som är lokalombud på din arbetsplats eller ta kontakt med fackförbundet centralt. Vill du bli medlem kan du höra med arbetskamrater vilket eller vilka förbund som passar dig.

LO har en hjälptelefon som från början var för alla sommarlovsjobbare och som även hjälper dem som inte är med i något fackförbund. Numera är hjälptelefonen öppen året runt. På Fackets Hjälptelefon 020-65 00 65 kan du få hjälp med frågor som rör extrajobb, sommarlovsjobb och andra korttidsjobb. Du kan också skicka in frågor på ung.lo.se/facketshjalptelefon.

Bra sajter

Ersättningskollen, ersattningsskollen.se, visar vad du kan få ut i ersättning om du blir sjuk eller arbetsskadad.

Fondkollen, fondkollen.se, lär dig hur du kan spara i fonder och hjälper dig välja fonder som passar dig. Det kan vara till premiepensionen, tjänstepensionen eller annat fondsparande.

Föräldrakollen hjälper dig räkna ut hur du och ditt barns andra förälder ska fördela föräldradagarna mellan er. **Kassakollen** räknar ut hur stor föräldrapenningen, sjukpenningen och andra ersättningar från Försäkringskassan blir. Gå in på forsakringskassan.se och sök på Föräldrakollen och Kassakollen.

Knegdeg, knegdeg.se, hjälper dig som arbetar privat och räknas som tjänsteman att räkna ut vad du får om du blir sjuk, arbetsskadad, förälder med mera. Sajten är skapad av PTK tillsammans med 26 fackförbund.

Sunt arbetsliv, suntarbetsliv.se, hjälper och inspirerar dig som arbetar inom kommuner, landsting och regioner när det gäller att få en bra och hälsosam arbetsplats. Här kan du få tips om hur andra löst arbetsmiljöproblem.

Arbetsmiljöupplysningen, arbetsmiljoupplysningen.se, ger information om arbetsmiljö och vad skyddsombuden och företagshälsovården har för roller. Du får tips om vart du kan vända dig för mer hjälp.

Fackförbunden, fackforbunden.se, en sajt där du kan utifrån yrke se vilket fackförbund som passar dig. Här finns också länkar till olika fackförbund och du kan jämföra olika a-kassor och inkomstförsäkringar.

Min Pension, minpension.se. Här finns alla dina pensioner sammansatta med en prognos för hur mycket du får totalt i pension. Du kan också pröva hur pensionen förändras om du till exempel ökar eller minskar din arbetstid eller om du tar ut pensioner tidigare eller senare i livet.

Verksamt, verksamt.se. Funderar du på att starta företag eller redan har en verksamhet kan du få mycket hjälp på denna sajt. Du kan också ha egna sidor, ha kontakt med myndigheter och andra tjänster med bank-id. Verksamt är ett samarbete mellan Skatteverket, Bolagsverket och Arbetsförmedlingen.

Konsumenternas Försäkringsbyrå och Konsumenternas Bank- och Finansbyrå, konsumenternas.se. Här kan du lära dig om sparande, lån och försäkringar. Du kan också jämföra olika konton, barnförsäkringar, tjänstepensioner och mycket annat. Byråerna ger också kostnadsfri rådgivning på mejl och på telefon.

Valcentraler för tjänstepensioner

Pensionsvalet (pensionsvalet.se) för anställda i kommuner, landsting och regioner.

Valcentralen (valcentralen.se) för anställda i kommuner, landsting och regioner, bank och finans med mera.

Collectum (collectum.se) för privatanställda tjänstemän med ITP-avtal.

Fora (fora.se) för privatanställda med SAF-LO-avtal.

Statens tjänstepensionsverk (spv.se) för statligt anställda.

Pensionsbolagen

Du hittar kontaktuppgifter till de försäkringsbolag som förvaltar dina pensioner, på de pensionsbesked du får skickat till dig varje år. Du kan också hitta uppgifterna hos valcentralerna.

HAR DU

pensioner hos KPA Pension eller vill fråga om tjänstepensionen i kommuner, landsting och regioner kan du ringa kundtjänsten på telefon 020-650 500. Där kan du få hjälp på 17 olika språk. Detsamma gäller om du vill ha hjälp av försäkringsbolaget Folksam, telefon 0771-950 950.

Läsvärt

De här tre böckerna är utgivna av KPA Pension och går att ladda ner på kpa.se. Sök på bokens titel.

- **Ta makten över din pension – tio fällor du som kvinna ska undvika.**
- **Dags att lägga pensionspusslet – så tar du som kvinna ut pension på bästa sätt.**
- **Din trygghet i jobbet – försäkringar och annat stöd för dig som är anställd i en kommun, ett landsting eller en region.**

Foto Petter Karlberg

Foto baksida Kate Gabor

Typsnitt Palatino, Gill Sans

Papper Arctic volume white

Design Eva Bergfeldt

Original Karin Johansson

Produktionsledning Anna Seger

Projektledning Emma Bernquist

